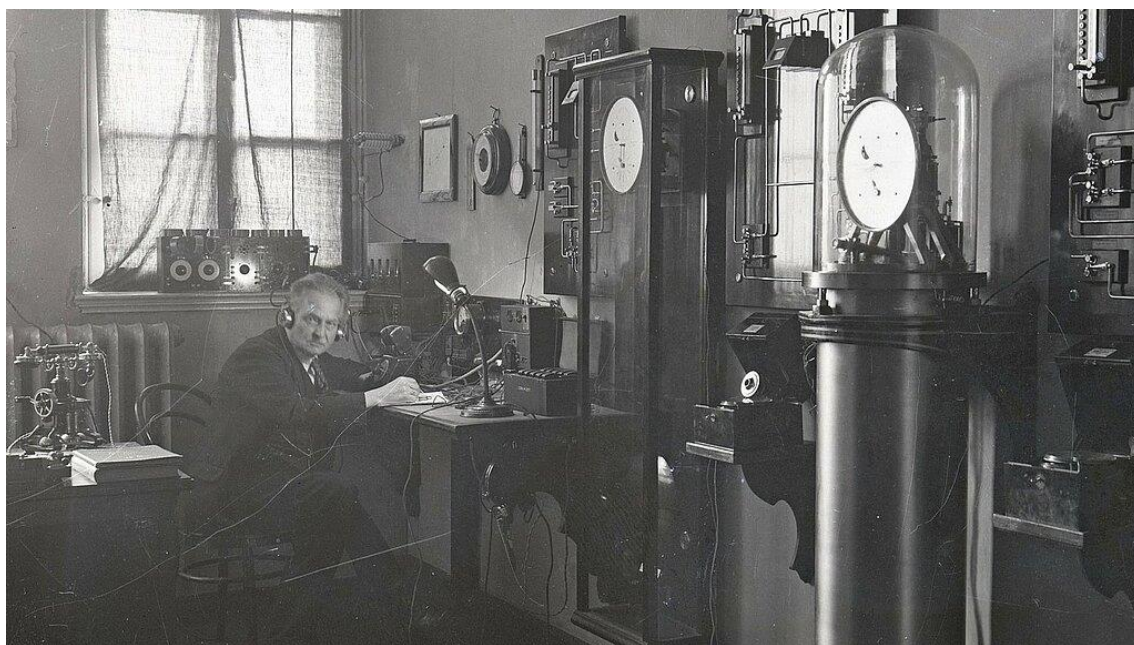

Denkera pulkstenis – vecākais LU Muzeja krājumā

Ilgonis Vilks, LU Muzeja eksperts

Denkera pulkstenis izgatavots ap 1889. gadu un cītīgi glabājis precīzo laiku gandrīz 70 gadus. Sava senuma un izmantošanas vēstures dēļ tas ir vērtīgs muzeja eksponāts.

Latvijas Universitātes (LU) Muzejs par 2021. gada novembra mēneša priekšmetu izvēlējies muzeja F. Candra un Latvijas astronomijas kolekcijas vecāko pulksteņmeistars Ferdinands Denkers (1837–1917) ap 1889. gadu. Literatūrā atrodamas ziņas, ka Denkera pulkstenis Nr. 35 Getingenes observatorijai Vācijā tapis 1889. gadā. Tātad, Rīgas eksemplārs Nr. 34 izgatavots tajā pašā 1889. gadā, vai nedaudz agrāk.

Pulksteņmeistars Ernsts Lips pie LU Astronomiskās observatorijas laika dienesta aparatūras ap 1923. gadu. LU Muzeja krājums

Pulksteņa mehānisms ievietots aptuveni metru augstā lakota koka korpusā. Uz kvadrātveida ciparnīcas, uz kuras rakstīts *F. Dencker Hamburg*, ir stundu, minūšu un sekunžu radītāji. Pulksteņi darbina atsvars, kas laiku pa laikam jāuzvelk. Pulksteņa gaitas vienmērību nodrošina garš svārsts. Tas izgatavots no materiāliem, kas maz izplešas temperatūras maiņas ietekmē. Caur stiklotajām durtiņām iespējams vērot pulksteņa darbību, piekļūst uzvilkšanas mehānismam un elektriskajiem kontaktiem, kas savienoja pulksteņi ar citiem laikrāžiem.

Denkera pulkstenis kalpoja Rīgas Politehnikuma laika dienestā, kurā šveiciešu profesors Aleksandrs Beks (1847–1926) un citi darbinieki pēc zvaigžņu novērojumiem noteica Rīgai precīzo laiku. Tolaik visā Latvijas teritorijā vēl nelietoja vienotu laiku. Pirmā pasaules kara laikā augstskolas iekārtas evakuēja uz Krieviju,

un pēc kara tās netika atgūtas, bet vācu pulkstenmeistaram Ernstam Lipam (1862–pēc 1937) izdevās saglabāt pāris pulksteņus un astronomiskos instrumentus, tai skaitā Denkera pulksteni.

Denkera pulkstenis Rīgas Politehnikumā 19. gadsimta beigās. LU Muzeja krājums

1922. gadā Latvijas Universitātē nodibināja Astronomisko observatoriju Alfrēda Žaggera (1878–1956) vadībā. Observatorijā turpināja precīzā laika noteikšanas darbu. Denkera pulksteni kā rezerves iekārtu novietoja speciālā pulksteņu pagrabā LU galvenās ēkas Merķeļa ielas korpusā. Pagrabā bija minimāli satricinājumi un temperatūras izmaiņas, kas varētu ietekmēt pulksteņu gaitu. Šeit tas kalpoja aptuveni līdz 1957. gadam, kad observatorija iegādājās precīzāku mehānisko pulksteni un kvarca pulksteni.

Denkera pulkstenis (pa kreisi) pulksteņu pagrabā 20. gadsimta 30. gados. LU Muzeja krājums

Vēlāk Denkera pulksteni no pagriba pārcēla pie citiem Astronomiskās observatorijas pulksteņiem ēkas 4. stāvā, kur tas atrodas arī šobrīd. Astronomi bija precīzā laika glabātāji līdz 20. gadsimta vidum, kad mehāniskos pulksteņus izkonkurēja kvarca pulksteņi un vēlāk – atompulksteņi. 2019. gadā observatorijas vecie pulksteņi nonāca LU Muzeja pārziņā un Denkera pulkstenis tika iekļauts muzeja krājumā.

Denkera pulkstenis (vidū) LU Astronomiskās observatorijas telpās 21. gadsimtā. Foto: Ilgonis Vilks

Tuvākajā laikā plānots veikt Astronomiskās observatorijas vēsturisko telpu remontu, iekārtot muzeja ekspozīciju un atvērt to apmeklētājiem. LU Muzeja vietnē iespējams sekot aktualitātēm F. Candra un Latvijas astronomijas kolekcijā un citās muzeja kolekcijās.

Videomateriālā „LU Muzeja 2021. gada novembra mēneša priekšmets. Denkera pulkstenis – vecākais muzeja krājumā” iespējams plašāk iepazīties ar to, kā LU Astronomiskajā observatorijā glabāja precīzo laiku.

Latvijas Universitātes Muzeja materiāli. Rubrika “Mēneša priekšmets”, 2020. gada novembris.